

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

«Інклюзивний дизайн: ергономічні аспекти та образно-проектні рішення»

Булатова Валерія Анатолійовича,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 022 «Дизайн» галузі знань 02 Культура і мистецтво.

Актуальність теми дисертації. Тема дослідження, обрана Булатовим Валерієм Анатолійовичем, пояснюється необхідністю осмислення та систематизації ергономічних аспектів для створення образно-проектних рішень продуктів інклюзивного дизайну що потребує ретельного системного вивчення, об'єктивного аналізу та глибинного функціонального осмислення. У сучасному світі дедалі ясніше усвідомлюється естетична цінність просторів і продуктів, які гармонійно поєднують функціональність з візуальною привабливістю, враховуючи потреби кожної людини, незалежно від її фізичних можливостей, віку чи інших особливостей. Також актуальність теми зумовлена розширенням горизонтів естетики через урахування різноманітних потреб користувачів, що сприяє створенню емоційно позитивного досвіду, візуальній інтеграції елементів дизайну та, як наслідок, підвищенню якості життя завдяки естетично привабливому та функціональному середовищу, розробленому на принципах інклюзивності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до напрямів наукових досліджень факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну «Н/н 7/23 Дизайн і мистецтво у створенні систем життєзабезпечення людини: ергономічні, естетичні, екологічні, етнокультурні аспекти (2023 р.). Крім того, дослідження, проведені автором, мають безпосередній зв'язок із науковою темою кафедри графічного дизайну ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», а саме: «Моделювання систем візуальної комунікації в інклюзивному міському середовищі». Тема була затверджена в державній науковій установі «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» за номером 0121U113031 від 21 вересня 2021 року.

Оцінка наукової новизни, обґрунтованості результатів дисертації, їх достовірності та значущості. Наукова новизна результатів дисертації полягає, перш за все, у дослідженні ергономічних аспектів для формування образно-проектних рішень у створенні об'єктів та продуктів інклюзивного дизайну, на

основі поглибленого системного вивчення, об'єктивного аналізу та глибинного функціонального осмислення.

Достовірність та обґрунтованість наукових результатів, положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається:

- методологічним інструментарієм з використанням загальнонаукових методів: використано історичний, хронологічний, аналітичний, вибірковий, типологічний, порівняльний методи; вивчено специфіку інклюзивного дизайну як міждисциплінарної діяльності в історичній ретроспективі; передбачало застосування синхронного методу – у тісному взаємозв'язку з історичними подіями, політичним устроєм, суспільно-економічним та художньо-мистецьким підґрунтям;
- запропонованою автором схематичною візуалізацією опрацьованого матеріалу з метою його структуризації, що є перевагою даної роботи;
- ґрунтовною джерельною базою у кількості більше 250 позицій, яка свідчить про глибоке занурення здобувача у досліджуваний матеріал;
- змістовним ілюстративним рядом, набутим у найкращих вітчизняних бібліотечних зібраннях.

Наукові дослідження були виконані здобувачем у Київському національному університеті технологій і дизайну.

Відповідно до мети дисертаційної роботи та завдань дослідження, визначених автором, можна зробити висновок, що здобувач повною мірою оволодів методологією наукової діяльності у даній сфері дизайн-діяльності. Об'єкт дослідження – засоби інклюзивного дизайну, як інструмент формування предметно-просторового середовища. Предмет дослідження – ергономічні аспекти та образно-проектні рішення сучасного предметно-просторового середовища. Хронологічні межі дослідження – друга половина XX століття – початок XXI століття.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності. За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Валерія Булатова цілком відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, що зазначено у п. 5 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить

про дотримання принципів академічної доброчесності. Робота здобувача є результатом самостійних досліджень і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Практичне значення дисертації полягає в узагальненні світового та українського досвіду у галузі розробки продуктів інклюзивного дизайну, їх ергономічних аспектів та образно-проектних рішень; збагаченні вихідної бази даних для подальших досліджень, які можуть бути використані дизайнерами для створення мистецьких проєктів інклюзивної доступності згідно з вимогами сучасного ергодизайну. Означені у дисертації наукові визначення та матеріали можуть бути використані в наукових дослідженнях з формування предметно-просторового середовища ергодизайну для людей з інвалідністю, у тому числі, екологічного, ландшафтного дизайну тощо; у підготовці методичних розробок і посібників у межах навчальних курсів в освітній сфері. Робота складається із вступу, трьох розділів з висновками, загальних висновків, списку використаних літературних джерел, додатків. У вступі аргументовано актуальність та досліджено теоретико-методологічні основи опрацювання наукової теми; виявлено зв'язок дослідження з науковими дослідницькими програмами, темами та планами; визначено завдання, мету, предмет, об'єкт, методи та хронологічні межі дослідження. Сформовано джерельну базу, сформульовано наукову новизну та практичну цінність одержаних результатів; наведені дані щодо впровадження результатів роботи та апробації; зауважено особистий внесок здобувача та представлено обсяг дисертації та структуру.

У **першому розділі** здійснено аналіз наукових джерел згідно з темою дисертації, визначені головні завдання та методологія дослідження. Вивчено наукові джерела інформації з історії та сучасних досліджень в галузі інклюзивного дизайну, проаналізовано сьогоденний стан ергономічного наповнення інклюзивного дизайну, до яких були долучені теоретичні роботи закордонних та українських науковців та охарактеризовано сучасні дизайнерські рішення продуктів доступності згідно з вимогами інклюзії, розглянуто розвиток системного підходу до створення ергономічних образно-проектних рішень інклюзивного середовища, які оприлюднені та впроваджені у практиці дизайн-діяльності. Застосовано п'ять груп джерел дослідницької інформації: 1) дослідження, в яких надано аналіз феномену інклюзивного дизайну науковцями різних галузей, таких як філософія, ергономіка, соціологія, психологія, культурологія, маркетинг та мистецтвознавство; 2) фундаментальні праці з

історії інклюзивного дизайну, аналізу еволюційних процесів формування інклюзивного дизайну у суспільстві; 3) відео, архіви, фото, каталоги проєктів інклюзивних виробів дизайнерських брендів та дизайнерів; 4) веб-сайти із офіційними джерелами та сторінки фахівців інклюзивного дизайну; 5) особисті бесіди та інтерв'ю з людьми з інвалідністю, а також опубліковані в періодичній пресі. Систематизовано та узагальнено відомості про базові підходи фахівців інклюзивного дизайну з метою створення загальної бази новітніх методів та заходів у формуванні образно-проєктних рішень продуктів інклюзивного дизайну та платформ огляду досягнень продуктів доступності для людей з інвалідністю, що відкриває нові можливості для створення сучасних продуктів ергодизайну інклюзії. У розділі впроваджено понятійно-термінологічний апарат за темою дослідження та сформульовані методи мистецтвознавчого аналізу, що використані в дослідженні.

У другому розділі досліджено аспекти еволюційних підходів щодо створення доступного середовища в глобальному контексті. Охарактеризовано передумови розвитку та функціонально-ергономічні основи розвитку інклюзивного дизайну середовища в світовому контексті. Проаналізовано морфологію об'єктів та продуктів доступності для людей з обмеженими можливостями (з інвалідністю різного характеру). Обґрунтовано принципи впровадження засобів інклюзивного дизайну в середині ХХ століття, що характеризуються зробити дизайн придатним для всіх, незалежно від їхніх здібностей. Визначено, що специфіка інноваційних зрушень в розробці об'єктів та продуктів інклюзивного дизайну наприкінці ХХ століття спонукала дизайнерів та виробників до розвитку руху за доступність та усунення бар'єрів для людей з інвалідністю. Окреслено напрями розвитку та визначено складові сучасного концепту інклюзивного дизайну на початку ХХІ століття, в тому числі в Україні на стику ХХ та ХХІ століть. Проаналізовано творчі доробки видатних майстрів інклюзивного дизайну з України та світу, що дозволило створити детальну типологію об'єктів та продуктів за різними ознаками: за способом створення, за видом, за матеріалом, за розміром та іншими ознаками. Виділено головні типи продуктів інклюзивного дизайну середовища: продукти для покращення фізичної доступності; продукти для покращення інформаційної доступності; дизайн тактильної навігації для інклюзивного середовища. На основі комплексного аналізу було розроблено універсальну схему класифікації засобів для покращення фізичної доступності, зокрема пандусів, підйомників та інвалідні крісла колісні. Класифіковано та узагальнено засоби для покращення

інформаційної доступності, зокрема інформаційних табличок (візуальних, тактильних та текстових зі шрифтом Брайля). Охарактеризовано дизайн об'єктів та засобів тактильної навігації для інклюзивного середовища та розроблено їх типологію: матеріали та якість виконання; інтеграція в навколишнє середовище; візуальна привабливість. Розроблено типологію продуктів та визначено аспекти формування та розвитку предметно-просторового середовища згідно з вимогами інклюзивного дизайну.

У третьому розділі досліджено дизайн-діяльність провідних світових та українських компаній-виробників у сфері інклюзивного дизайну, в результаті чого була розроблена комплексна класифікація об'єктів інклюзивного дизайну за різноманітними критеріями, такими як вид, матеріал, розмір та спосіб створення. Проаналізовано інноваційні розробки продуктів інклюзивного простору в світі. Розглянуті світові тенденції сучасного інклюзивного дизайну середовища. Доведено, що саме вдале поєднання художньо-естетичних та функціональних властивостей стало запорукою успіху, впізнаваності та запам'ятовування дизайнерських брендів та компаній-виробників, що працюють в даній сфері. Розроблено класифікацію продуктів інклюзивного середовища, за образно-проектними ознаками.

Проаналізовано перспективи розвитку інклюзивного дизайну середовища і здійснено аналіз сучасних трендів у сфері інклюзивного дизайну, таких як персоналізовані рішення та використання інноваційних технологій та новітніх матеріалів. Виявлено ключові напрями розвитку, що дозволять створити більш доступне та комфортне предметно-просторове середовище для всіх груп користувачів. Розроблено концептуальну модель інклюзивного простору, яка враховує потреби людей з різними особливими потребами. У межах дослідження та реалізації дизайн-проєкту, розроблено доступний естетичний та ергономічний простір на базі ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», із застосуванням новітнього підходу для здобувачів з особливими освітніми потребами.

Висновки дисертаційного дослідження ґрунтовно відображають результати, констатують виконання поставлених завдань. Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Мова та стиль викладення результатів. Дисертація написана українською мовою; текст відповідає науковому стилю мови з логічною послідовністю викладу матеріалу, аргументацією, тлумаченнями, достовірністю. Робота насичена професійною термінологією, посиланнями на джерела; кожна складова

ілюстративного ряду оформлена належним чином з посиланнями на джерело. Слід особливо відзначити аналітичні схеми, які унаочнюють і структурують результати дослідження. Результати дослідження, які оприлюднив дисертант, є ґрунтовною базою, що дозволяє вважати роботу завершеною відповідно до поставленої мети стосовно теорії та методології і відкриває подальші перспективи для його продовження у практичній площині.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи. Список публікацій (одноосібних та за участі автора) налічує 28 наукових праць, у тому числі 7 статей у закордонних фахових виданнях країн Європейського Союзу та США, що індексуються в наукометричних базах даних (scopus та web of science), 7 статей у фахових виданнях України, 1 стаття в колективній монографії, 13 доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Всі публікації повно і різнобічно розкривають тему дисертаційного дослідження. Таким чином, наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача та відповідають вимогам п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Зауваження, дискусійні питання до дисертаційної роботи.

Високо оцінюючи представлену до захисту роботу, слід зупинитися на деяких дискусійних аспектах:

1. Виходячи зі стану впровадження засобів інклюзивного дизайну в предметно-просторовому середовищі суспільного простору не в повній мірі зрозуміло - як може розвиватись система вже задекларованих засобів інклюзії? Як це може позначитись на створенні об'єктів дизайну інклюзивного середовища в майбутньому.

2. В роботі наведено декілька структурно-логічних схем щодо підходів до створення доступного середовища в глобальному контексті, проте не визначено, які напрями розвитку вони матимуть в Україні, особливо у період повоєнного відновлення.

3. При розробці типології основних продуктів інклюзивного дизайну бажано розширити їх асортимент, в контексті перспектив сталого розвитку суспільства.

4. В роботі представлено світові тенденції сучасного інклюзивного дизайну середовища, проте не надано інформації щодо засобів їх впровадження в умовах

вітчизняного проектування дизайну середовища, що було б дуже доречно. В цілому, висловлені зауваження не є визначальними, не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів, не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи, мають суто рекомендаційний характер і свідчать про перспективність проблематики дослідження.

Висновок про дисертаційну роботу. Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктор філософії Булатова Валерія Анатолійовича на тему «Інклюзивний дизайн: ергономічні аспекти та образно-проектні рішення» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є завершеним науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для сучасної теорії і практики дизайну, галузі знань «Культура і мистецтво». Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. №261 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №283 від 03.04.2019 р. та №502 від 19.05.2023 р., а також п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Здобувач Булатов Валерій Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 022 «Дизайн».

Офіційний опонент:

О.О. Фоменко

доктор архітектури, професор,
завідувачка кафедри Інноваційних
технологій у дизайні архітектурного середовища,
Харківського Національного університету
міського господарства імені О.М. Бекетова

 О. О. Фоменко

« »

2025 року

